

Svát hónapja a telet jelenti földünk északi felén. A természet életereje nyugalomban van ilyenkor, a növényzet elrejtőzik, az állatvilág az álm birodalmában keres menedéket. Lehangelő szürkéségbe burkolódik a táj.

Mi mégis ebben a hónapban ünnepeleljük egyik legjelentősebb szombatunkat (febr. 4.), és templomaink falai között éppen ilyenkor hangzanak fel legoptimistább szentírási szövegeink. Ugyanis most olvassuk fel a törából Mózes 2. könyvének azt a részletét, amely az egyiptomi kivonulás és a Vörös-tengeren való átkelés drámai történetét beszéli el.

Léleekben átéljük ilyenkor őseink megpróbáltatásait, küzdelmeit, a kegyetlen önkénynek való kiszolgáltatottságukat. Az évszázados tragédia, amely a rabszolgák sanyarú sorsában tükröződik, most a szöveg zárt, feszes leírásába rejtve döbbsenhet rá bennünket a fáraói zsarnokság valódi arculatára.

De ugyanígy szinte együtt élve a szereplőkkel, figyelemmel kísérjük Mózes és Áron tárgyalásait az ókori zsarnokkal, a rég letűnt birodalom akkor még mindenhatóan tűnő úrával. Végül pedig a kiszabadulás, a kivonulás felejthetetlen percei, órái következnek.

A 20. századot átélő generáció könnyen átérzi azt a kiáradó örömet, amely úrrá lett őseinken, és amelynek Mózes oly csodálatosan adott hangot. A „Sírát”, a Dal Istennek szól, aki megsegítette őket, és a kilátástalan helyzetből kimentette teremtményeit, hogy szabadon hódolhassanak neki, az Alkotónak.

Az ének megható dallama fennkölt szöveggel párosulva áhítatot sugároz, és magasztos érzést kelt a hallgatónak. Először a félelem, a retentet kerít hatalmába bennünket, amikor az ellenség gyilkos szándékáról olvasunk. Mintha mögöttünk dübörögnének a harci szekerek, hogy utolérve eltiporjanak bennünket. Majd jön a váratlan megmenekülés felszabadító izgalmá, támadóink hullámsírba merülése: a győzelem mámorító érzése.

Ugyanilyen felemelő érzést jelent a sábbát sirá haftaraja is. Hasonló érzéshullám alanyai vagyunk, amikor szövegét és melódiáját hallgatjuk. Felvonul előttünk a hatalmas, ellenséges sereg Sziszera fővezér irányításával, hogy hódítson. Hogy eltiporja Debóra és Bárak maroknyi hadát. Isten ismét segít: a kevesek győznek, s a két vezetőtől hálaének száll a Gondviselő felé.

Svát hónapjának másik eseménye a 15. nap (febr. 8.). Látszólag még halott a természet, de a felszín alatt már élet fakad. Tanulság: ahogy a fa nem pusztul el a nehéz hónapokban, mert az isteni gondviselés életben tartja, úgy a legkilátástalabb helyzetben lévő ember is megszabadulhat az erőszakos elnyomástól, ha bízni és remélni tud. Ahogy Mózes és Debóra tette.

Ráv

A Vörös Hadsereg 67 éve szabadította fel a pesti gettót

1945. január 18. Azon a napon soha nem tapasztalt kemény hideg, hó, jég uralta a várost. A Klauzál tér környékén temetetlen holtak.

A gettóba kényszerítettek, a végéig elgyötört, kifosztott, megalázott zsidók erejük, energiájuk utolsó morzsáit emésztették már fel. Fázva, betegségekkel küzdve, éhesen-szomjasan, aggódva és félve tengődtek, reményvesztetten, nem tudva, mit hoz a következő óra, a másnap...

Aznap, 67 évvel ezelőtt, a reggeli órákban a szovjet katonák felszabadították a gettót...

Az évforduló kapcsán közel kétezeren jöttek el a Dohány utcai zsinagógában megtartott emlékezésre. A teljesség igénye nélkül: megjelentek a kormányt és a parlamenti pártokat képviselő prominensek, a külképviseletek, a társegyházak vezető tisztviselői, a fővárosi és kerületi önkormányzatok első emberei. Természetesen megjelentek a zsidó hit- és közélet vezetői: *Feldmájer Péter* és *Streit Sándor*, a *Mazsihisz* és a *BZSH* elnöke, *Zoltai Gusztáv* ügyvezető igazgató, vidéki és fővárosi templomkörzetek elnökei, előljárói, rabbikántorok.

Az eseményt megelőzően, a várakozás perceiben *Lisznyai Mária* orgonajátéka töltötte be a teret, majd *Gordon Gábor* üdvözölte a jelenlévőket, s felkérte *Hóvári János* államtitkár *Martonyi János* külügyminiszter levélnek felolvasására. Ebből idézünk: Magyarország külügyminisztereként különösen nehéz kimondanom: a vézskorszak idején a magyar állam nem védte meg állampolgárait, akik így szülőhazájukban hazátlanokká, magyarságuktól és emberi mivoltuktól megfosztva sorstalanokká váltak. (...)

Születésének 100. évfordulóján ebben az évben Raoul Wallenbergre, az embermentő svéd diplomatára emlékezünk, aki a barbárság és iszonyat korában kevés társával együtt hitet tett az élet mellett, bátorítást, lelket, emberséget és reményt adva az üldözötteknek. Az élet mindenkifelelti parancsolatához mindvégig hű, megalkuvást nem tűró magartatása mindannyiunk számára mérce és követendő példa. Meggyőződésem, hogy a magyarországi Wallenberg-év lehetőséget nyújt a korszak beható megismerésére, a méltó emlékezésre, a felelősség kérdésének vizsgálatára.

Az áldozatokra emlékezve nemzeti hősiünk, a mártír sorsú *Szenes Hanna* örök érvényű fohászáat vallom:

„Újra vagy még mindig?” Frölich Róbert főrabbi

Uram, Uram!
Add, hogy soha ne múljon el:
A homok és a tenger
A víz csobogása
Az ég ragyogása
Az ember imája.
Emlékük legyen áldott!

A megemlékezés következő szónoka *Karin Olofsdotter*, a Svéd Királyság nagykövete volt. Beszédéből olvashatunk: *Martonyi* miniszter úrhoz hasonlóan *Carl Bildt* svéd külügyminiszter is üdvözlését küldi Önöknek, és tiszteletét fejezi ki a budapesti gettó felszabadításának 67. évfordulóján. Számomra is mélyen megindító megosztani Önökkel ezt a pillanatot. Ugyanakkor nagy megtiszteltetés, hogy ezt kollégámra, Raoul Wallenbergre emlékezve tehetem, aki oly sokakat mentett meg attól, hogy sorsuk tragikusra forduljon. Budapest történelmének egyik legsötétebb kora a második világháború ideje, a fasisztanyilas rezsim, a náci megszállás, a zsidó magyarok elleni atrocitások.

Budapest történelmének ezen a mélypontján érkezett meg ide a 32 éves svéd fiatalember, Raoul Wallenberg, akinek egyetlen célja volt: minél több zsidónak segíteni. Személyes adottságainak, bátorságának és elhivatottságának köszönhetően Wallenberg több mint tízezer életet mentett meg.

Kati Marton, a magyar származású amerikai újságíró szavaival élve: „Wallenberg hat hónapos budapesti tartózkodása alatt olyan emberi kvalitásokat mutatott fel, amilyenekkel szinte kizárólag regényekben lehet találkozni.” Úgy gondolom, hogy Raoul Wallenberg bátorságának példaként kell állnia előttünk és a jövő nemzedékek előtt.

Nem felejthetünk, és mindig emlékeznünk kell. Tovább kell adnunk ismereteinket arról, ami a holokauszt ideje alatt történt azoknak, akik majd utánunk jönnek.

A svéd kormány részben ezért is döntött úgy, hogy a 2012-es esztendő „Raoul Wallenberg Emlékévvé” nyilvánítja. Az emlékév keretében Svédországban és világszerte számos rendezvényt tartanak majd, melyeken újra meg újra elhangzik Raoul Wallenberg története, és az, hogy mire emlékeztethet, figyelmeztethet ő bennünket. Addig, ameddig a kisebbségek hátrányos megkülönböztetést szenvednek, ameddig a demokrácia és a szólás szabadsága vesélyben forog, ameddig létezik antiszemitizmus, iszlamofóbia és idegengyűlölet, Raoul Wallenberg célja nem valósult meg teljes egészében, és munkája elvégezetlen maradt.

Ezután *Lisznyai Mária* orgonakíséretével *Szilágyi Gábor* kántor és a Dohány utcai zsinagóga kórusa a *Siviszi* zsoltárt énekelte, majd *Frölich Róbert* főrabbi emlékező szavai következtek:

Tűzzel lángolt, lobogva égett a bokr, ám nem hamvadt el... A magyarországi zsidóság 1939-ben lánggra kapott, 1944-ben lobogva égett, de nem hamvadt el... A numerus clausustól a budapesti gettó felszabadításáig hosszú volt az út, benne az is, hogyan változott a nem zsidó társadalom viszonya megalázott zsidó társaihoz.

Ami akkor történt, képtelenség teljes valójában átérzeni, a szív mélységébe hatoló rettegés érzésébe beleélni magunkat: amit az a több tízezer ember érezhetett, egymásnak idegen emberek, akiket összezsúfoltak a gettóban, s akikkel közös volt a sors, a félelem, az aggodalom, nem tud-

hatták, hogy mit hoz a reggel s mit hoz az este.

Frölich Róbert egy fiatal lány történetén keresztül állított párhuzamot a gettóban megélt teljes bizonytalanság és félelem, valamint a vörös csillagos usankát viselő orosz katona megpillantása, majd a felszabadulás eufóriája között. A főrabbi elmondta azt is, hogy AZ a fiatal lány ma itt ül a zsinagógában, és sokakkal együtt újraéli AZT a napot, a visszakapott emberi méltóságot, az életet.

67 év telt el, több emberöltőnyi szinte. Ez idő alatt ki tudja hányszor, hogyan s miként hatott az egykori lány életére az a pár, ám akkor örökévalóságának tűnő hónap. Ma – mondta a szónok – ünnepelni kellene a visszakapott életet, a visszaszerzett méltóságot, hiszen új élet sarjadt, unokák, dédunokák születtek azóta. Ez már történelem... Milyen jó is lenne – tette hozzá a főrabbi –, ha a zsidó tragédiáról már csak a történelemkönyv lapjain lehetne olvasni. Ám ami akkor történt, ma is él, és kísért napjainkban is. A 21. század második évtizedében újra – vagy még mindig – halljuk a felhangzó régi szlogeneket, érezzük a gyűlöletet, az acsarkodást az utcán, a járműveken, a parlamenti közvetítések során. Újra vagy még mindig? Nem elég a hat-százezer... a sírok?

Nem látunk senkit, olyat, akinek módja, ereje, hatalma lenne, és azt mondaná: NEM! Vissza a történelem szemétdombjára a náci ideológiával... Lehet, hogy újra lángba akarják borítani a bokrot, az el nem hamvadt bokrot?

Nem engedjük, hogy bárki ártó szándékkal közelítsen hozzá. Ezért vagyunk ma itt – hangsúlyozta Frölich Róbert –, hogy elmondjuk: élünk, élni akarunk, élni fogunk, és akármilyen jöhet, maradunk zsidók, de nem a gettó megalázott zsidói, hanem a Makkabeusok utódai, hős, büszke és méltóságteljes zsidók.

Felhangzott a Kél málé ráchámim, majd a közös kádis. Az esemény a hajdani gettópalánk helyén emlékkövek elhelyezésével fejeződött be.

Gál Juli

Vágyódás

Január 27., Auschwitz emléknapja

Vágyom én egy szebb világ után,
 Hol nincs szenvedés, csak nyugalom.
 Fáradt szívem megpihen talán
 Új világban, derűs hajnalon.

Untat már e csalfa csillogás,
 Nem, nem való, csak álom ez.
 Nem kell e fájdalmas álmódás,
 Mely mindig csak bánatot szerez.

Elröpülne lelkem a tájra
 Hol várna egy boldog ébredés,
 Hol jószág, megbecsülés várna,
 Honnan számúzva a megvetés.

Óh, Te bohó, Te bízó lélek,
 De hiszen ez is csak merő álom,
 Délibáb futó képe...
 Félek, e boldog kort hiába várom.

Czucker Erika

A felszabadítók utóda

Chanukkainnepségek (2.)

Ortodoxia nem unortodox módon

A Kazinczy utcában az ünnep minden estéjén más személyiséget, illetve személyiségeket tiszteltek meg a gyertyák meggyújtásával, az áldások elmondásával. Közösen énekeltek és fogyasztották el az ízes fánkot. A gyerekek között a főrabbi úr trendelikeket osztott ki. A mincha ima után ráv Weisberger T. Mojsze a csodás eseményekhez kapcsolódó magyarázatokat és tanításokat mondott el. Az elhangzott beszédeket CD-re vették, és az érdeklődők hozzájuthatnak. A hangulat minden alkalommal bensőséges volt. A szép számban megjelent hívek igen jól érezték magukat.

Különösen vonatkozott ez az utolsó gyertya meggyújtásának estéjére, amikor táncra is perdültek. A főrabbi úr, ráv Weisberger szavaiból idézzük: A két nagy talmudiskola, *Sámmáj* és *Hillél* háza között a gyertyagyújtás sorrendje körül vita alakult ki. Sámmáj szerint az első nap nyolc gyertyát kell gyújtani, a kisegítő gyertyával, a számszál együttes kilencet, és aztán minden nap eggyel kevesebbet. Elmélete szerint hirdesse már az első nap a csodát, a teljes fényt. Mint szukkotkor, amikor az első nap mutatták be a legtöbb áldozatot, majd naponta kevesebbet. Az emberek megítélésénél a vallást elhanyagoló megítélést hagyjon fel minden rosszal, fogyjanak a bűnei, akár a gyertyák, s ha megtisztult hibáitól, akkor lehet a közösség elfogadott tagja. Hillél véleménye más. Haladjunk sorjában. Jöjjen a megtévedt ember, és kezdje a jó cselekedeteket. Mondjuk a szombat-tartással, aztán az ünnepekkel, a kóser-ság szabályaival, és fokozatosan egyre több micvét tegyen, mert a szentség grádcán feljebb és feljebb kell menni. Senkitől sem szabad ezt az utat elzárni. Sőt a kapukat szélesre kell tárni. Meg sem kell kérdezni, miért hanyagolta a szabályokat, fontos, hogy újra követni igyekezzen azokat. Tegyen minden nap többet és többet.

A gyertyagyújtást azért kezdjük eggyel (a kisegítővel együtt kettővel), mert a chanukka jelentése avatás, de ha a betűit tekintjük: hesz, nun, vov, káf és hé, egy héber szöveget kapunk, amelynek fordítása: nyolc gyertya gyújtása és a szabálya, miként Hillél háza alkalmazzá. Ezért nyomatékkal ünnep a csoda hirdetésének utolsó napja, hangsúlyozta ráv Weisberger, mert akkor a chanukija mind a nyolc, illetve kilenc ágán lobog a láng, eljutottunk a teljes fényhez.

D. G.

Nógrádi ünnep

Meghitt hangulatú ünnepséget rendezett a salgótarjáni hitközség a nógrádi megyeszékhely ez alkalomra elegánsan felszített Tarján helyiségében. Az eseményen ott voltak a kis közösség tagjai, a pásztói és a ceredi hittestvérek, valamint az elszármazottak közül is sokan Budapestről, Svájból, összesen mintegy negyvenen. *Tóth Klára* elnök az üdvözlő szavak elmondása után megemlékezett azokról, akik már nem lehettek jelen, így *Lówy Lajosról*, a kile korábbi világi vezetőjéről és *Bokor Tiborról*. Pár perces beszámolót tartott a mögöttünk hagyott idő hitéleti eseményeiről, külön köszönetét fejezve ki a debreceni hitközségnek, amely évek óta immár hagyományosan előimádkozó küldésével járul hozzá a nagyünnepek fényének emeléséhez. Szólt a megemlékezésről a holokauszt mártírjairól, a folyamatos kapcsolatról a város vezetésével, a szociális tevékenységről, továbbá azokról a munkálatokról, amelyek a gondnoki lakás és a temető szükséges felújításával voltak kapcsolatban, s amelyek a Mazsihisz támogatásával történtek meg. A salgótarjáni hitközség végzi a temető gondozását Szécsényben is, ahol ugyancsak a Mazsihisz segítségével rendezték a mártírelmékmű környékét. A hitközség kezdeményezte a szécsényi temető városi védelem alá helyezését.

(bte)

Hunyadi tér: a konkurencia ellenére

A fény ünnepének vasárnapján számos helyen szinte ugyanabban az időben kínáltak körzetek programokat. Épp ezért is nagyon megtisztelő, hogy a több mint százéves terézvárosi zsinagóga hagyományos ünnepségén szinte állóhely sem nagyon akadt. Mintegy 95–100 vendég élvezte a fellépők produkcióit. A műsort – mint minden évben – megelőzte a főrabbi, *Domán István* ünnepmáltatása, magyarázata. A kántor távollétében ő volt az, aki az aktuális imákat elmondva, a gyertyákat meggyújtotta. A míves chanukija szinte ki sem látszott a talpazatot körbeálló gyerekektől, művészekől.

Klein Judit zenei blokkja (*Zsoldos Gábor* zongoraművész kísérete mellett), a Scheiber Sándor-iskola drámatagozatosainak jelenetei, majd *Garai Róbert* és *Tarján Péter* színművészek (Efrájim Kishon-novellák, Kohn és Grün a kávéházi kisasztalnál) hatalmas sikert arattak.

Az asztalokon bőségesen feltálat méretes, ízes fánkok, más sütemények (*Laky Konyha*) „megvárták” az esemény végét, addig pedig a figyelemé, a szórakozásé volt a főszerep.

Természetesen jutott kóstoló olyan hittestvéreknek is, akik egészségi állapotuk miatt ez alkalommal nem tudtak eljönni. Szép délutánt töltöttünk együtt.

Közlemény

Háborús üldöztetés alapján nyugdíj-kiegészítés (illetve aki még munkaviszonyban van: munkaviszonyrendezés) kérelmezési határideje 2012. március 31. Aki még nem kapja a nyugdíj-kiegészítést, a fenti határidőn belül nyújtsa be nyugdíj-kiegészítés, illetve munkaviszonyrendezés iránti kérelmét a Kárpótlási Hivatal jogutódjánál: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálat (KIMISZ) Kárpótlási Osztály, 1145 Budapest, Róna u. 135. A hivatal által kiadott „Hatósági Bizonyítvány” egyéb kárpótlási kérelmeknél is igazoló dokumentum lehet. További információ a KIMISZ Ügyfélirodáján, illetve a www.kimisz.gov.hu oldalon.

Körzeti kitekintő

Szeged

Látogatást tett a hitközségben *René Roudaut*, a Francia Köztársaság magyarországi nagykövete és felesége. Kísérőjüként *Kovács Béla* szegedi nyelvtanár – aki több magyar diplomata francia nyelvtudását erősítette az elmúlt évtizedekben – bemutatta a zsinagógát, a város ezen egyik legszebb létesítményét és egyben legjobb akusztikájú koncertlehetőségét. A szegedi zsidók történetéről, a nemzetközi híru műemlék templom, a székház, a szociális otthon mint Mazsihisz-intézmény jelenlegi helyzetéről, bizonytalan jövőjéről a hitközség elnöke és hivatalvezetője tájékoztatta a nagykövetet.

Csongrád megye legkisebb városa Mórahalom. 1892-ben Szeged alsótanyai közigazgatási centrumaként létrehozta Alsóközpontot, ekkor épültek az első középületek. 1950-től Mórahalom néven vált önálló községgé, majd 1970-től nagyközség. A közigazgatás átszervezését követően 1984-től városi jogú nagyközség, több település körzetközpontja. 1989. március 1-jén városi rangot kapott. Mórahalmon ma már

nem élnek zsidók, de a lakosságot érdeklő múltunk, sorsunk, tragédiánk, életünk.

A település 2012-ben ünnepli alapításának 120 éves évfordulóját. Dinamikusan fejlődő kistérségi központ (Homokhát), lakosságának száma ma már hatezer körüli. Az elmúlt években sokan költöztek Szegedről a 21 km-re lévő településre. Gyógyfürdője is nagyszámú érdeklődőt vonz. A város önkormányzata és a szegedi hitközség között rendszeres együttműködés alakult ki: zsidó fesztiválok kihelyezett programjait, a Maccabi tájékoztatósi futóverseny közös szervezését, a település fúvós zenekarának zsinagógai fellépését egyaránt említhetjük. A „Mórahalom város köszönete” elismerést a városi Közgyűlés évente egy magánszemélynek és egy kollektívának ítéli oda. 2011-ben *Lednitzky András* vette át a díjat a Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának felvételi felkészítő, ismeretterjesztő, egészségügyi programjairól, a hitközség kulturális, helytörténeti, sport- és egészségügyi szervezői tevékenységéért.

L. A.

A Pápa és Környéke Zsidó Kulturális Hagományőrző Egyesület

FELHÍVÁSA

Az emberiség történetének számos tragédiája örökre bevésődött emlékeztünkbe, hatásuktól nem tudunk és nem is lehet szabadulni. A magyar történelemben ilyen a zsidónak tekintett állampolgárok szervezett kiirtása a második világháború során.

Pápáról és környékéről 3600 honfitársunkat hurcolták megsemmisítő táborba 1944-ben. A városban ma már nagyon kevesen emlékezhetnek rájuk. A mai lakosok nem ismerik ezt az eltűnt világot, nem ismerik azokat a kiváló hazafiakat, akik ügyvédként, orvosként, tanárként, vitézségi éremmel kitüntetett első világháborús hősként, gyártulajdonosként, földbirtokosként, kereskedőként, iparosként segítettek gazdaggá tenni Pápát. A 18. század közepétől számított kétszáz évben a zsidóság sorsa összeforrt a város fejlődésével, és alkotó közösségként teljesen beilleszkedtek a település társadalmába.

Ebben az évben kiállításon szeretnénk bemutatni azokat a zsidó sorsokat, azokat a zsidó családokat, akiket gyerekeiken, unokáikon keresztül már nem ismerhettek meg. Létre szeretnénk hozni a mai pápaiak találkozását – ha csak fényképek segítségével is – azokkal, akiket kivetett maguk, felmenőik közül a számító, gyilkos öröklet.

A tervezett kiállításra várjuk azokat a fotókat, amelyek a Pápan és környékén élt zsidó közösség körében készültek 1944 júliusáig. Szeretnénk felhasználni családi, műtermi, szabadban, közterületen készült fotókat, képeslapokat éppen úgy, mint a korabeli várost, a városi embereket megörökítő fényképeket.

Kérünk mindenkit, akinek birtokában vannak ilyen fotók, **2012. február 15-ig** juttassa el hozzánk.

Technikai információk: A képek digitális feldolgozásra, nagyításra kerülnek, ezért azok postai úton történő eljuttatását tartjuk a leginkább kívánatosnak a megfelelő fotótechnikai eljárás érdekében, a következő címeke valamelyikére:

- **Somogyi Györgyné, 1119 Budapest, Etele út 63. VIII. 80.**
- **Kádár Györgyné, 1118 Budapest, Háromszék u. 48.**
- **Gyékiczki András, 2030 Érd, Iparos u. 120.**

A fényképeket a feldolgozás után rövid időn belül könyvelt küldeményként visszajuttatjuk a feladónak.

Aki semmiképpen nem szeretne átmenetileg sem megválni a régi fényképektől, attól szívesen várjuk a fotókat: minimum **600 DPI** felbontásban, **TIF vagy JPG** fájlformátumban. A beszkennelt képeket a before44papa@gmail.com címre várjuk, **20 Mb méret fölött** a <https://wettransfer.com> ideiglenes tárhely közbeiktatásával.

Kérjük minden képpel kapcsolatban a rajta szereplő személyek pontos megnevezését, életük legfontosabb adatait, valamint a fényképek készítés idejének és helyszínének feltüntetését, az esetleges esemény megjelölését.

Az *Elfelejtett Szomszédok* című kiállítás kuratóriuma:

Eli BREUER, Jeruzsálem
FRIEBERT Zsuzsa, Budapest
DARVAS Katalin, Budapest
John GYÖRKI, Melbourne
POLITZER Sándor, egyesületi elnök, Pápa
GYEKICZKI András, a kiállítás szervezője

Keresztény-zsidó imánap

A keresztények egységéért végzett ökumenikus imahét záró istentisztelete – az Apostoli Szentszék útmutatása szerint – keresztény-zsidó találkozó és imádság volt a terézvárosi Avilai Nagy Szent Teréz-templomban. A találkozót és az imádságot *Erdő Péter* bíboros vezette. Beszédet mondott *Schweitzer József* nyugalmazott országos főrabbi. Az imatálalkozón több keresztény egyház képviselője vett részt.

A megnyitó köszöntés után a Krónikák első könyvéből hangzott el egy szakasz (1Krn 29,10–13), majd *Erdő Péter* bíboros beszéde következett.

„Különböző keresztény felekezetek keresik a tisztelet és a közösség érzése jegyében a párbeszédet az idősebb testvérről” – mondta a bíboros. Emlékeztetett: a II. Vatikáni Zsinat kezdetének ötvenedik évfordulóját ünnepli a katolikus egyház az idén. „A Nostra Aetate kezdetű zsinati nyilatkozat szilárd alap és iránymutatás a számunkra, amikor a szeretet és a közösség párbeszédét keressük.”

Emlékeztetett *Boldog II. János Pál* pápa beszédére, amelyet a római zsinagógában mondott 1986. április 13-án. Ebben a néhai Szentatya így fogalmazott: „A zsidó vallás számunkra nem valami »kívülálló« dolog, hanem valamiképpen vallásunk belső kérdése. Olyan kapcsolat fűz bennünket hozzá, amely semmilyen más valláshoz nem köt minket. Különösen szeretett testvéreink vagytok, és valamiképpen azt mondhatjuk: idősebb testvéreink.”

Ezt a testvériséget különösen is átérezzük, amikor mindannyiunk Ura és Teremtője színe előtt állunk, amikor felismerjük feltétlen hatalmát – mondta *Erdő Péter*. Ha ilyen közös útmutatást kapunk, ha az Ő színe előtt folynak az életünk, akkor az igazságosság és az irgalmasság közös feladatait megtaláljuk hétköznapi életünkben is – fogalmazott, kérve Istentől a szeretetet, az erőt és a józanságot.

Schweitzer József nyugalmazott országos főrabbi beszédében hangsúlyozta, hogy „a Mindenható imádságában” a monoteizmus vallásai „mind egyek”. „Isten az örök lét – mondta –, és (...) mi, halandó emberek felemeljük a szívünket hozzá, hogy hálánknak kifejezése legyen.” Erre tanítjuk gyermekeinket, és ezt szeretnénk valamennyien megvalósítani gyarló életünkben – tette hozzá.

Idézte *Malakiás* prófétát, aki azt írta az Ószövetségben: „megmondatot neked, ember, mi a jó, hogy cselekedd a törvényt”, a szeretet, az egymás iránti megbecsülés törvényét, kövesd a humanitás eszményeit és alázattal járj Isten előtt.

A szertartáson szentírási részletek, zsolnárok és fohászok hangzottak el. Az imatálalkozón részt vett *Szabóné Mátrai Mariann*, a Magyarországi Evangélikus Egyház püspökhelyettese, *Kalota József*, a Konstantinápolyi Ortodox Patriarchátus érseki vikáriusa, *Mészáros Kálmán*, a Magyarországi Baptista Egyház elnöke, *Csernák István*, a Magyarországi Metodista Egyház szuperintendense és *Ócsai Tamás*, a Hetednap Adventista Egyház unióelnöke.

(Forrás: Magyar Kurír)

Február 1., 17 óra: Tüntetés az Új Színháznál (Paulay Ede u. 35.) MEASZ

2012 Wallenberg-emlékév

Wallenberg és Svédország

Az idei esztendő Raoul Wallenberg-évé Svédországban, számtalan eseményvel. A *The Local* című, angol nyelvű, Svédországról szóló híreket tartalmazó portál azonban a programok mellett egy meglehetősen kritikus írásnak is helyet biztosított. Szerzője az Egyesült Államokban élő Susanne Berger német történész, címe pedig sokatmondó: **Raoul Wallenberg, Svédország nem is olyan kedvelt fia.**

A svéd üzletember 31 éves volt, amikor 1944 júliusában elfogadta a Budapestre szóló diplomáciai kinevezést, hogy ott szembeszálljon a könyörtelen náci halálgépezettel. Amikor megérkezett posztjára, félmillió magyar zsidót már elhurcoltak, és hasonló sors fenyegette a fővárosban maradt kétszázézetet is. A fiatal svéd férfi rendkívüli energiájának, diplomata-kollégáinak és más segítőknek köszönhető sok ezer – egyes becslések szerint akár húsz ezer – zsidó megmentése. Tevékenysége élő legendává tette, de 1945 januárjában maga is áldozattá vált, a szovjet hadsereg letartóztatta, majd eltűnt a sztálini rendszer börtöneiben – eleveníti fel a történetet a cikk.

Késői bocsánatkérés

Saját országa lényegében sorsára hagyta; 2001-ben maga *Göran Persson* akkori miniszterelnök kért nyilvánosan bocsánatot a Wallenberg családtól azért, hogy a svédek nem tettek többet a diplomata kiszabadításáért.

A német történész véleménye szerint Svédország kapcsolata azzal az emberrel, aki joggal kiérdemelte, hogy hazája kedvenc fiaként tiszteljék, mindig bonyolult volt. Honfitársai szemében gyakran problematikus hősnék tűnt: csodálták, de nem szerették fenntartás nélkül. Miközben híre egyre nőtt, és az Egyesült Államok, Kanada és Izrael díszpolgári címmel ruházta fel az életmentőt, saját pátriája csak 1997-ben emelt tiszteletére hivatalos emlékművet. A 2012-es emlékév is főleg a külföldi-eknek szól.

A szerző idézi *Tanja Schult* művészettörténészt, aki Wallenberget kulturális jelképként tanulmányozta, és aki úgy látja: a hivatalos emlékévnek egyszerűen az a célja, hogy a diplomata révén „Svédországot erkölcsileg kiemelkedő országként reklámozzák a nagyvilágban. Ez azonban elhomályosítja azt aényt, hogy a Wallenberg által képviselt értékek – egész független, kizárólag lelkiismerete által diktált fellépése – ellentétben álltak az európai zsidók irányában legalább 1942–43-ig tanúsított hivatalos svéd magatartással, és az egyik fő forrásává váltak a hazájával kialakult vitájának”.

Szembeszállt a gyűlölettel, az antiszemitizmussal és a népiirtással, példamutatásának külön üzenetet kellene jelentenie országá számára. Csakhogy – mint egy friss felmérés kiderítette – a 18–29 év közötti svéd fiatalok 26 százalékát nem zavarná, ha egy diktatúrában kellene élnie – fűzi hozzá írásában *Susanne Berger*.

Wallenberg sorsának bonyolult kérdéseit szerinte megkerüli a svédországi emlékév, amely elsősorban a diplomata emberbaráti akciójára összpontosít, de nem ragadja meg az alkalmat, hogy végre kiderítse a teljes igazságot arról, mi történt vele azután, hogy a szovjet erők 1945 januárjában letartóztatták.

Nem diplomatikus módszerek

Az 1912. augusztus 4-én született Raoul Wallenberg élete kezdettől fogva nem illeszkedett a svédek egyértelmű társadalmi normáihoz. A Wallenberg famíliához tartozott, de nem a befolyásos bankárcsalád körében nevelkedett. Építész-mérnöknek tanult, de üzletemberként dolgozott. Nem volt sem hivatalos diplomata, sem kém, és eltűnése után évekig nem tekintették igazán halottnak; ám azt sem erősítették meg, hogy életben van. Életének legfontosabb eleme, hogy meggyőződéséről vezetett nem habozott túllépni a határokon és túllenni magát a szabályokon.

Így is nyitott azonban az a kérdés, hogy a svéd hivatalosságok miért tanúsítottak oly kevés érdeklődést Raoul Wallenberg sorsa iránt eltűnését követően. Stockholm rendkívüli passzivitását nem magyarázhatja a diplomata küldetésének kényes mivolta és bizonytalansága, így az sem, hogy az amerikai kormány ösztönözte és finanszírozta missziójának jelentős részét, és nem elég indok a háborút közvetlenül követő idők zűrzavaros állapota sem.

Az egyik ok Susanne Berger szerint nyilvánvalóan az lehetett, hogy országa képviselőjeként Wallenberg rendkívül sikeres volt Budapesten, de eredményei egyéni teljesítménynek tűnhettek, nem pedig a svéd diplomácia sikerének. A külügyminisztériumban sokan vélekedtek úgy, hogy módszerei és magatartása a szó szoros értelmében „nem diplomatikusak”, és hogy határtalan lelkesedésével bajba sodorta magát, és olyan válságot okozott, amelyet aztán ők kényszerültek kezelni.

Hivatalos diplomáciai státusa kétségkívül lehetővé tette számára a hatékony fellépést, de levelezéséből az is kitűnik, hogy mennyire fel-

háborították a tevékenységét korlátozó bürokratikus akadályok. Miközben a hivatalosan semleges svéd kormány óvatosan kerülte, hogy túl erős nyomást gyakoroljon a német náci és a magyar nyilas hatóságokra, ő folyamatosan kereste a módot a mentési erőfeszítések maximalizálására.

Kérés elutasítva

Kezdetől fogva világossá tette, hogy nem csupán a Svédországgal szoros üzleti vagy családi kapcsolatokat ápoló személyeket akarja védeni, hanem a lehető legtöbb ember megmentésére kívánja felhasználni a társaival együtt kiépített okmányrendszert.

1944 augusztusában arra szólította fel a svéd külügyminisztériumot, hogy adjon teljes jogot a budapesti svéd diplomatáknak védő útlevelek kiadására az üldözöttek számára. Kérését elutasították, így egy másik okmányra, a híres svéd menlevele kellett támaszkodnia. Azt, hogy odahaza akciója nem élvez egyöntetű támogatást, érezte barátjának, *Kalman Lauernek* Stockholmból neki írott levele is, amelyben az állt: „Hálát munkáért valójában nem várhat, légy nagyon óvatos.”

A külügy magatartását részben egyes akkori tagjainak Németország iránti korábbi rokonszenve, részben az magyarázta a német történelész szerint, hogy Wallenberg hírneve a háború után elhomályosította az összes többi svéd diplomatáét. „Bárhová mentek, bármit csináltak, mindig mindenki Wallenbergről beszélt nekik, nem az ő fontos tetteikről, és ezt sokan nehezen tudták megemészteni” – jelentette ki *Leif Leifland* volt államtitkár, aki az 1970–80-as években a Wallenberg eltűnése ügyében indított vizsgálatot vezetett.

Jan Ludvik, aki egy időben Svédország budapesti nagykövete volt, még keményebben fogalmazott a *Wall Street Journal*nak 2009-ben adott interjújában. „Nem akarták, hogy visszatérjen” – húzta alá tömören. Ezért jó látni, hogy a svéd kormány végre megadja Wallenbergnek a neki járó tiszteletet – írja Susanne Berger, egyszerűen feltéve a kérdést: miért szorult még mindig háttérbe az a fontos tény, hogy a diplomata a hidegháború áldozatává vált? Miért nem kéri erélyesebben Stockholm, hogy végre igazságot szolgáltatassanak emlékének, kiderítsék, mi történt vele a szovjet fogságban – különösen azt követően, hogy bebizonyosodott: nem felel meg a valóságnak az a sokáig hangoztatott orosz állítás, amely szerint 1947. július 17-én szívroham áldozatává vált egy moszkvai börtönben.

A jelenleg rendelkezésre álló adatok ugyanis nem zárják ki, hogy Raoul Wallenberg még hetekig, hónapokig, vagy akár évekig is lehetett a szovjetek fogságában.

(Mazsihisz)

A magyar állam megmértetett...

Martonyi János külügyminiszter úgy fogalmazott, „a vérszomjazás idején a magyar állam megmértetett, és könnyűnek találtatott”. „Nem tudta megvédeni állampolgárait”, elpusztításukhoz – igaz, megszállás alatt – segítséget nyújtott, s hozzá tette: ez az egész nemzet tragédiája.

A tárcavezető a Magyar Nemzeti Múzeumban az embermentő tevékenységéről ismert egykori svéd diplomata, *Raoul Wallenberg* születésének 100. évfordulója alkalmából szervezett programozat megnyitóján azt mondta, Wallenberg és több más, hozzá hasonló tevékenységet végző „hétköznapi ember” az életét kockáztatva

inek. A vetélkedő célja az volt, hogy a diákok megismerjék a magyar és a zsidó kultúra együttélését, az embermentők tevékenységét.

A társadalomnak el kell utasítania minden diszkriminációt, és meg kell akadályoznia a gyűlölet elburjánzását – mondta *Németh Zsolt*. A Külügyminisztérium parlamenti államtitkára rámutatott: Raoul Wallenberg a 20. század kiemelkedő, jelképszerű személyiségei közé tartozik, „a jog és az igazságosság szimbólumává vált”, akinek a Világ Igaza díj kitüntetéséért emlékfája van Jeruzsálemben, a Jad Vasem Emlékközpontban. Embermentő tevékenysége során a holokauszt idején „atyjává lett több tízezer, mindentől megfosztott embernek”.

Németh Zsolt kitért arra: Raoul Wallenberg embermentő munkássága alig fejeződött be, amikor a kommunista diktatúra börtöneibe került. „Mi emberi ésszel nem érthetjük ezeket az emberi utakat, csak azt látjuk, hogy a világnak ezen a részén gyakran jut ez a sors a legigazababaknak.”

Hozzátette, hogy ha egyetemes értéknek ismerjük el mindazt, amit cselekedett, mi is követhetjük őt az igazak keskeny ösvényén, ezért Wallenberg munkásságát minél szélesebb körben kell megidézni és megismertetni.

Carl Bildt svéd külügyminiszter beszédében kiemelte: Wallenberg az életét kockáztatta egy „gonosz ideológia” ellen, és egy másiknak az életét áldozta. Több tízezer embert mentett meg hat hónapos budapesti tartózkodása alatt – mondta. Kifejtette: nem volt egyedül, hasonló tevékenységet végeztek más, például svájci és vatikáni diplomaták is. Wallenberg azonban igazi lendületet adott az erőfeszítéseknek – tette hozzá.

A politikus felidézte: Wallenberg jól ismerte Magyarországot, mivel korábban üzletemberként dolgozott, és cégének volt érdekeltsége az országban. Későbbi embermentő tevékenységének célja az volt, hogy jobb jövőt biztosítson Magyarországnak, amelyet annyira szeretett – hangoztatta.

Úgy vélte, az egykori svéd diplomata életének az az üzenete, hogy át kell adni a tanulságait ezeknek a „szörnyű éveknél” a következő generációknak.

Louise von Dardel, Raoul Wallenberg unokahúga közölte: a „halálgépezet pusztításáról” egy magyar munkatársától hallott Raoul Wallenberg, ennek hatására szerzett magának diplomata-útlevelet a svéd királytól. 1944 júliusában jött Magyarországra, és „hihetetlen szervezőkészségével” mentette a zsidó emberek tízezreit – tette hozzá.

Emlékezett arra, hogy Wallenberg gondoskodott az üldözöttekről, menlevelet szerzett nekik, és „visszaadta a hitüket az emberségben”. Utalt arra, hogy „67 éve ezen a napon Raoul maga is áldozattá vált”, elrökölték és a Szovjetunióba hurcolták, a Gulagra.

Felhívta a figyelmet: lehet tenni az emberi jogokért, „még akkor is, ha kockázatot kell vállalni”. Mindenki számára fontosnak kell lennie Wallenberg szellemének fennmaradása, aki vállalta ezt a kockázatot – emelte ki.

Annette Lantos, a magyar származású amerikai képviselő, Tom Lantos özvegye a centenáriumi Wallenberg-díj átvételkor azt mondta, a svéd diplomata a történelem egyik legsötétebb korszakában fényként mutatta az utat. Felidézte, ő és férje is Wallenbergnek köszönhetik az életüket. Ezért Tom Lantos kezdeményezte, hogy az embermentőt az Egyesült Államok díszpolgárává avassák. Azt remélték, ha Wallenberg még él, ezzel a lépéssel nyomást gyakorolhatnak a Szovjetunióra, hogy engedjék szabadon – emlékeztetett.

Az ünnepségen *Réthelyi Miklós* nemzeti erőforrás miniszter és Németh Zsolt átadták a Wallenberg-díjat, amellyel azoknak a munkáját ismerik el, akik példát mutatnak a Magyarországot hátrányos helyzetben élőkért kifejtett tevékenységükkel. A díjazottak: *Dani Eszter* református lelkész, *Novák Ilona* pedagógus, az Élet Menete vagonkiállításának kezdeményezője, *Pócsiné Sivák Erzsébet* pedagógus és Hidvégárdó önkormányzata – a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei községben roma közösségi házat hoztak létre, és munkahelyet teremtettek a roma lakosoknak.

Az eseményen megjelent mások mellett *Hende Csaba* honvédelmi miniszter, *Fónagy János*, a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium parlamenti államtitkára, *Erdő Péter* bíboros, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, *Zoltai Gusztáv*, a Mazsihisz ügyvezető igazgatója, *Feldmájér Péter*, a Mazsihisz elnöke, *Köves Slomó*, az EMIH vezető rabbija, *Huszár Pál*, a Magyarországi Református Egyház zsinatának világi elnöke, valamint a diplomáciai testület több tagja.

(MTI)

Tallózás egykori zsidó újságokban

Humanista zsidószemlélet (6.)

Reuchlinnak és több humanista kortársának, teológusoknak, főpapoknak a zsidó kabbala iránti buzgalma magát a pápát is elérte. Mint korábbi folytatásunkban már megírtuk, a kereszténység tanainak, dogmáinak, misztériumainak igazolásához reméltek bizonyítékokat találni a kabbala könyveiben és magában a Talmudban is. Írtunk arról is, hogy egy franciskánus szerzetes, filozófus, teológus és orientalista, Petrus Galatinus, teljes nevén Pietro Colonna Galatino (1461–1540) könyvet írt a kabbaláról. Ő volt az, aki 1516-ban az Augenspiegel című híres vitairattal kapcsolatban Reuchlin ellen indított perben nem vállalta a nagy német hebraista védelmét. De ne ugorjunk előre a bonyolult történetben.

Mivel még a zsidók között is csak kevesek által értett Zohár „egyetlen keresztény tudós sem értette” (Graetz), Galatinus az akkor éppen Rómában tartózkodó héber nyelvész, filozófus, filológus, költő, Elia Lévitát, teljes nevén Eliahu ben Aser Halévi Askenázit (1469–1549) hívta segítségül. Lévitá legismertebb művei többek között az 1508-ban sajtó alá rendezett Bovo-Bukh, a Széfer Tiv Taam, a Széfer Meturgemán, talmud- és midrásmagyarázatok. Munkáinak jelentős részét a németből, héberből és egyéb szláv nyelvekből a folytonos vándorlások és kiűzetések folyamán kialakított fiatal keveréknyelven, az azóta könyvtárakat betöltő, irodalmi nyelvű felcseperedett jiddis nyelven írta. Pártfogója, Egidio da Viterbo bíboros (1471–1532) palotájában élt, dolgozott és tanított. A 80 évesen elhunyt tudós ma élő leiszármazottai között van *David Cameron* brit miniszterelnök.

„Galatinus műve bolondos keverék, melyet a szerző zsidó és keresztény munkákból összehordott” – írja Graetz, majd megállapítja, hogy az írás, melynek gerincét spanyol zsidó renegátok hazugságai szolgáltatták, híven szolgálják Galatinus célját: behatolni a zsidó irodalomba, titkait ki-fürkészni. Ezzel megcáfolni akarták a kortárs zsidók „tévhitét”, bizonyítani azt, hogy az ókori zsidók lelkiük mélyén valójában keresztények voltak...

Az is igaz, hogy az ún. „keresztény kabbala” Reuchlin és a humanisták „patronálásával”, a zsidó iratok iránti rajongástól kísérve jött divatba. Persze voltak olyanok is, akik az ellentétes oldalon álltak. Ilyen volt Hochstraten is, akiről már korábban beszéltünk, és akiről nem tudjuk, hogy a zsidóság vagy Reuchlin iránti gyűlölete volt-e erősebb. Azt vallotta, szintén anélkül, hogy a kabbalát ismerté volna, hogy a kabbala a kereszténység ellensége, istentelenség és hűtlenséget tanít.

Emlékezzünk vissza Katzburg Iona sarkalatos megállapítására: „Pedig filozofizmus alaptalanul vádolták Reuchlint. (...) Reuchlin is teljességgel különválasztotta a valóságban körülötte élő zsidóságot attól az absztrakt néptől, melynek nyelvét és irodalmát tanulmányozta.”

Graetznek erről és másról is egészen más a véleménye. Reuchlin zsidó tanítóiról így vélekedik: „Szerencsétlenségére héber tanulmányait zavaros forrásokból merítette. Tanítói, Jakob Loan és Obadja Szfornó, maguk sem voltak a grammatika mesterei.”

Reuchlin személyiségéről meg ezt írja: „Különös szerencsénk volt a

zsidóknak, hogy a nemes lelkű, igazságszerető és a héber és kabbalisztikus irodalomért rajongó Reuchlint is felkérték a zsidó iratokról való véleményadásra.” Megállapítja: „Bizonyos, hogy amióta a kereszténység a zsidóság ellen tört, nem találtak még olyan jóakarató védőre, mint Reuchlin.” Övé volt az első lépés, melyet a zsidó egyenjogúsítás felé megtett, amikor kijelentette: „...a zsidók a német-római birodalom polgárai, akiket jogban és védelemben kell részesíteni.” A másik nagyon lényeges pont, melyet Reuchlin a legnagyobb nyíltsággal hangoztatott, hogy nem szabad a zsidókat eretnekeknek tekinteni, minthogy az egyház kötelei kívül állnak, és nem szabad őket erőszakkal téríteni sem.

Amikor Torquemada spanyol főinkvizítor zsidó fóliánsok ezreit ítélte máglyára, köztük a Szentírás is, mert tartalma nem egyezett a Vulgatával és az egyház tanításaival, ezt jámbor, istenfélő cselekedetnek tartották, és a humanizmus ellenségei ezt szerették volna utánozni Németországban is.

Leginkább az a gonosz rágalom háborította fel Reuchlint, hogy a zsidók megvásárolták. Felháborodottan mondta, hogy nem fogadott el soha sem aranyat, sem ezüstöt, sem más ajándékot. „És aki becsületem megsértésére mást írt vagy mondott, hazug, becstelenséges gonosztevő, ha mindjárt olyan jámbor arca volna is, mint egy karthauzian.”

A „nagy perben” Reuchlin így reagál az ügyész vádjaira: „Tudom, hogy ellenségeim rossz néven veszik tőlem, hogy kimondtam: a zsidók polgártársaink! Nos, hadd dühöngjenek csak haragjukban. Többet is mondom: a zsidók testvéreink.”

Keményen lép fel egyik legfőbb ellensége, Arnold von Tongern (1470–1540) ellen a Szentírás elferdítéséért. A Tóra egyik verssorát, hogy „boszorkányt életben ne hagyj”, von Tongern így fordította: „gonosztevőt a földön életben ne hagyj”, és sajtóságos gondolatárással ezt így magyarázta: „Miatán a zsidók sok gonosztettet, eretnekséget, krisztuskáromlást követtek el, nem szabad tűrni, hogy bárhol a földön életben maradjanak.”

Reuchlin így kiált fel felháborodásában: „Oh mily hitvány egy ilyen beszéd egy teológustól! (...) A szeretet szolgálja, aki emberverre szomjazik!” Reuchlin egyik legemlékezetesebb megnyilvánulása a per folyamán így hangzott: „Miert hivatkozik a rágalmazó a kikeresztelkedett zsidókra, az ő bűntársaira: hihetek-e én azoknak, akik nyílt hazugságokat kovácsolnak ellenem? Ha ellenem, a keresztény ellen is meg merik ezt tenni, mit engedhetnek meg maguknak a zsidókkal szemben?”

Reuchlin rágalmazói elleni vádiratát maga nyújtotta át a császárnak 1513 júniusában, aki azt el is fogadta. A vádirat hamarosan nyomtatásban is megjelent, futótűzként terjedt el Európa humanistái között. Ettől „visszahangzott egész Európa” – írja Graetz. A rettegett dominikusokat, akikről még a pápák és a császárok is félték, így ingerelni még senki sem merte. Ez volt az első ilyen kísérlet, mely csodálatot és tetszést váltott ki nemcsak a művelt humanista körökben, de a külföldi rendű és rangú papság köreiben is. Reuchlin, akit különben csendes, finom, szelíd és békétűrő férfiúnak ismertek, elbűvölt mindenkit cicerói ékesszólásával, klasszikus, bibliai és egyház-

atyai irodalomból vett idézeteivel, a kor ízlésének megfelelő szójátékával. Rajongóinak lelkesedésére Reuchlin így válaszolt: „Inkább filozófiai nyugalommal nekimenni a halálnak, mint eltűnni a becsületsértést!” Így került ki a súlyosan megvádolt Reuchlin, a zsidóknak és irodalmuknak védője, győztesen a kemény harcból – mondja elismeréssel Graetz.

A Libanon című zsidó kritikai és tudományos folyóirat 1938. május-júliusi számában megjelent Humanista zsidószemlélet című tanulmány írójáról, Katzburg Ilonáról keveset tudunk. Nem tudjuk, hogy a harmincas évek végén a szülei Jeruzsálemben kivándorolt Nataniel Katzburgot, a Bar Ilan egyetem későbbi professzorát, akinek a Babel kiadó gondozásában megjelent Zsidókérdés Magyarországon 1919–1945 című könyve nem hiányozhat az e tárgykörrel foglalkozók könyvespolcáról, milyen rokoni kapcsolat fűzte Katzburg Ilonához. Vajon túlélte-e a borzalmakat? Tény, hogy a Libanon állandó munkatársai közé tartozott. Hatalmas tudásával öregbítette a lap hírnevét, emelte színvonalát. Állításait, következtetéseit, ha köztünk lenne, megvédené. Az ő szellemében járunk el, ha megmaradunk az igazság útján.

Előfordulhat, hogy a Katzburg Ilonától fentebb idézett mondat a nagy hebraista tudós pályájának és fellépésének kezdeti időszakára vonatkozik. A zsidóság mindig hálás volt barátainak, segítőinek, megmentőinek. Nem kizárt, hogy Johannes Reuchlin pályájának kezdeti időszakában tisztán csak a kereszténység érdekeit képviselve lépett fel a zsidó irodalom védelmében, nagy lelke azonban később magához ölelte annak hordozóit, a zsidó embereket is.

Magén István

Két tanulmány a nagy hazugságról

Fontos feladatnak tett eleget a Bethlen Téri Füzetek most megjelent kötete Két tanulmány a nagy hazugságról címmel. Az állandósuló Izrael-ellenes propagandakampány unos-untalan hangoztatott állításait vizsgálja a tények tükrében, rámutatva azok enyhén szólva csekély valóság tartalmára. Teszi mindezt higgadt stílusban, nagy alaposággal tárgyalva az események tényleges és utólagosan kiszínezett lezajlását.

Az első tanulmány *David Meir-Levi* amerikai-izraeli kutató tollából a Nagy hazugságok címet viseli, alcíme Az Izrael elleni propagandaháború mítoszainak leleplezése. *David Horowitz* izraeli publicista előszavában mindenkinek ajánlja a könyvet, aki meg akarja ismerni az igazságot – és aki elolvassa a művet, nem találja túlzottnak az ajánlást. Első fejezete a menekültkérdést vizsgálja. Emlékeztet rá, hogy annak idején a Népszövetség a mai Jordániát is a zsidó állam részének szánta, utal a zsidó menekültek jelentős számára, nem is szólva összehasonlíthatatlanul nagyobb mennyiségű otthagytott javaikról. Példátlan a történelemben, hogy a távozottak immár harmadik generációját is menekültnek tekintik. Nyolc szakaszban tárgyalja a probléma létrejöttét, adatokkal bizonyítva, hogy azt az arab államok hozták létre és tartják napirenden. Sorra vesz azóta sokat emlegetett eseményeket, így Deir Jaszínról megírja, hogy az nem megszállás volt, hanem szabályos ütközet, ahol sajnos véletlen polgári lakosok is meghaltak. Megdöbbenő, hogy a függetlenségi háború kezdetén csak minden harmadik izraeli katonának jutott fegyver! Meglepő, de 1967 után az Izrael által megszerzett területeken rohamosan nőtt az arab lakosság életszínvonalára, mely a palesztin autonómia bevezetésével meredeken zuhanni kezdett. Függetlenül a többi pontba szedi az állításait igazoló arab forrásokat, amelyekből kiderül, kik az igazi felelősei a menekültproblémának. Harmadik fejezete a megszállás és a települések kérdésével foglalkozik. Áttekinti a történelmi előzményeket, az etnikailag nem létező „palesztin nép” mesterséges létrehozását. Leszögezi, hogy a több évtizede létrejött zsidó települések zöme teljesen legális, hozzájárultak a szomszédos arab területek fejlődéséhez. Egyoldalú felszámolásuk, mint Gázában bebizonyosodott, csak a terrorizmust erősítene. Sajnos a szerző csak megállapítja a jelen helyzetet. Jövőre mutató javaslat nincsen, de ezt az egész problémakörre nem is várhatunk el tőle.

A kiadvány másik felét egy magyar szerző, *Bányai László* újságíró Az izraeli-arab háború a tények tükrében című tanulmánya foglalja el, amely már bevezetőjében leszögezi, hogy a konfliktus nemcsak politikai, hanem vallási természetű is, nemcsak a Hamaszt, hanem a PFSZ-t is iszlám szervezethek minősíti. Vallási gyökerei nem gátolják az arab propagandát volt náci (akiket név szerint említ) felhasználásában. Utóbbiak érvelése az 1967 utáni szovjet anticionista írásokban is visszaköszön. Sokat hivatkozik a szerző *David Meir-Levi* tanulmányára, ismétli és kommentálja az ott leírtakat, ahogy műve végén írja: „Tanulmányát igekeztem kibővíteni és új adalékokkal szolgálva elemeztem e kérdéseket.” Nagy érdeme, hogy nemzetközi jogi alapon vizsgálja az ismert történelmi tényeket. Ő is történelmietlen fikciónak tartja a „palesztin” elnevezést, annál inkább, mivel az ottani arab népesség jelentős részben csak az utolsó évszázadban vándorolt be, a cionista telepítés által előidézett gazdasági fejlődés vonzására. A határokkal kapcsolatban megállapítja, hogy azok csak fegyverszüneti vonalak. Áttekinti a mandatárius időszak rendelkezéseit, amelyek zsidó nemzeti otthonnak szánták a területet, és amelyeket Nagy-Britannia sorban megszegett. Ennek következtében leszögezi, hogy „Nagy-Britanniát súlyos felelősség terheli hatmillió ártatlan ember meggyilkolásában, mert a legnagyobb szükség idején zárta el a menekülés útját”. Az 1947-es felosztás úgy jellemzi, hogy ez már „a két népnek három államot koncepciót jelent”, utalva Transzjordánia 1922-es létrehozására. A továbbiakban napjainkig követi a térség fejleményeit, zárásaként megállapítva: „A vitatott területek ma is a mandátumterületi részeként a zsidó nemzeti otthon várományos területei. Ha a palesztinai arabok e részen államot kívánnak alapítani, azt egyedül és kizárólag az Izraellel való tárgyalásos rendezésben tehetik. Így válhat ugyanis a béke tartóssá és igazságossá.”

A béke elérése nemcsak a zsidó nép, hanem az egész világ legfontosabb vágya! Az igazság megismertetésével ez a könyv is hozzájárulhat eljövetelehez.

Róbert Péter

Aki egy tórárt adott nekünk

Sipos Béla eltávozott

Éppen a sábbát beállta előtt távozott el közülünk *Sipos Béla*, az utolsó mohikánok egyike, aki még a Jungreis rabbi jesiváját látogatta. Ahol olyan mély tudományt sajátított el, hogy az előimádkozást, tóraolvasást, sőt felkészülés nélkül Eszter könyvének – a Megilának – recitálását is rá lehetett bízni. Apja bádogosmester volt – zsidó foglalkozás –, a nagy létszámú család nehéz körülmények között élt. Ráadásul apját munkaszolgálatra vitték, a kenyérkeresetben így a fiúnak is részt kellett vállalnia. A gettósításkor az apa éppen otthon tartózkodott, még őt is bevagonírozták, Birkenauba szállították őket. Mert bádogosra szükség lehetett, az apjával maradhatott. Az embert próbáló hajszá, a gyenge ellátás, a higiéniahányos állapot elvette az apa erejét. A nagy menetelést nem bírta. Egy barátjával átkarolva igyekeztek támogatni, de az SS-katona kivitte a sorból. A lövést még hallották. Béla közvetlen hozzátartozói közül csak húga maradt meg, a többiit elnyelte a vérszörnyűség. A felszabadulás után a molnarmesterséget tanulta meg, és vizsgázott is a szakmából. Az államosítás következett. Dolgozott Komáromban, Tatabányán, majd ismét Komáromban.

Tisztelték szorgalmát és tudását. Mivel a vallás gyakorlását Budapesten látta jobban biztosítottnak és nőülésre is gondolt, ezért a fővárosba költözött. A Textilművészeti Szövetkezetben helyezkedett el, a ranglétrán ott is felfelé ment. Megismerkedett Koltai (Klein) Máriával – foglalkozására nézve vegyész, illetve később szakmájának oktatója –, akivel a Hegedűs Gyula utcai templomban házasságra lépett. Fél évszázadot éltek együtt, egymást megértve, egymást félve, egymás gondolatát lesve. Gyereük nem lévén, az utókorra hagyva tórárt írtak. A parancs szerint mindenkinek kellene tórárt írni, de akinek erre nincs módja, legalább néhány betűnek legyen a gazdája. Erre is alkalmat adott az avatás felejthetetlen ünnepe, amikor vagy húsz ember segédkezett az utolsó mondatok leírásában. Növelve az erényt, Eszter könyvét, Megila-tekercset is írtak.

Béla bácsi halála megdöbbenetett barátait, ismerőseit, a Hegedűs Gyula utcai és a Desseffy utcai közösséget. Nagy részvétellel kísérték utolsó útjára. Többen is lettek volna, de az idő rövidsége miatt – csak délelőtt dőlt el a szertartás időpontja – nem lehetett mindenkit értesíteni. *Lówy*

Tamás főrabbi beszédében vázolta azt a veszteséget, amely a családot, a rokonokat, a szomszédokat és a budapesti zsidóságot érte. A lapos (Lówy Tamás, *Deutsch Róbert*, *Deutsch László* főrabbi, *Davidovics László* rabbijelölt) és két külföldi rokon – unokatestvér: *Jehezkel Silberstein* és *Jehuda Klein* – kézen vitték a sírhelyre a koporsót, a szokás szerint hétszer megállva az utolsó úton. *Lówy* főrabbi hosszan sorolta a búcsúzókat, akiket is, akik objektív okokból távol maradtak. Ha lett volna rá idő, említeni lehetett volna minden jelenlévőt, mert az együttérzésen mindnyájan osztozunk. Zl. legyen emléke áldott!

D. G.

Életre kel a jiddis nyelv

A látványban nincs semmi rendkívüli: amerikai egyetemi hallgatók egy csoportja félkörben állva tapsol, fél lábon ugrál, és jiddisül azt énekl, hogy „Az der rebe zingt, zingen alle chászidim” (Ha a rebbe táncol, táncol minden chászid). A jelenet az atlantai Emory Egyetemen játszódott le, annak a néhány észak-amerikai egyetemnek az egyikén, amelynek oktatási programjában szerepel a kelet-európai zsidók németen alapuló nyelve, a jiddis.

A holokauszt után a jiddist a kihalás fenyegette, mivel sok millió, a nyelvet beszélő zsidó vagy elpusztult a náci koncentrációs táborokban, vagy olyan országokba menekült, ahol a nyelvet nem beszélték. Észak-Amerika több egyeteme – például a baltimore-i Johns Hopkins és a montreali McGill – most azon dolgozik, hogy visszahozza a nyelvet, és vele együtt az európai zsidó kultúra és művészet gazdag történelmének tisztelétét.

„Ha mindezt meg akarjuk őrizni, aktívan és tudatosan kell cselekednünk – mondta az AP amerikai hírügynökségnek Miriam Udel, az Emory jiddisprofesszora, aki dalokat is használ a nyelvtanításhoz. – Az a nemzedék, amely passzívan ismeri a jiddist, kihalóban van. Vannak olyan kincsek, amelyeket meg kell őrizni, mert elveszítjük őket, ha hagyjuk, hogy a jiddis kihaljjon.”

Csak félmillióan beszélnek otthon

Szakértők becslése szerint a világon 1 és 2 millió közé tehető a jiddis anyanyelvűek száma, ám közülük mindössze félmillióan – többségükben ortodox zsidók – beszélnek otthon is a nyelvet. Amikor a zsidó kutatások New York-i YIVO Intézete 1968-ban nyári jiddis tanfolyamokat kezdett ajánlani, az volt az egyetlen ilyen jellegű kurzus az egész világon.

„Ma már az izraeli Tel-Avivban, a kanadai Ottawában, Indiana és Arizona amerikai szövetségi államokban is vannak jiddis tanfolyamok” – mondta Paul Glasser, a YIVO dékánja.

Összességében az Egyesült Államok és Kanada mintegy 20 egyeteme és főiskolája ajánl jiddis tanfolyamot,

Az ember tragédiája (A Madách Irodalmi Társaság kiadása)

bár közülük csak kevés ad róluk tudományos szintű igazolást. A nyelv iránt elsősorban a fiatal nemzedékhez tartozó zsidók érdeklődnek, akiket nem zavar úgy, mint a szüleiket, ha a családjuk nem angolul, hanem jiddisül beszél. „A tizennyolc évesekre ez már nem jellemző. Nincs miért szégyenkezniük, hisz senki sem kérdőjelezi meg amerikai voltukat” – tette hozzá Glasser.

Matthew Birnbaum, az Emory elsőéves hallgatója elmondta, hogy azért választotta Udel jiddis tanfolya-

mát, mert személyesen kötődik a nyelvhez, amelyet a nagyszülei még mindig beszélnek. „Sokat megtudtam a gyökereimről, és arról, hogy a népem honnan jött. Igazán érdekes tapasztalat volt nemcsak nyelvi, hanem történelmi tekintetben is” – fogalmazott.

A fiatal nemzedék megnyerése a cél

Nem csak az egyetemeken nőtt meg a jiddis iránti érdeklődés.

A klezmerzenét is visszahozták az olyan fiatal zenészek, mint a kanadai jiddis hiphopelőadó, *Socalled* – valódi neve *Josh Dolgin* – és *Daniel Kahn* New York-i folkénekes, aki a világ legnépszerűbb jiddis művészeivel együtt készített lemezeket.

A New York-i Folkspiene jiddis színházban és a New Yiddish Rep színházban sok fiatal színész jelentkezett meghallgatásra a „Gimpl Tam” és a „Lévi Jichok rabbinak, a berdicsevi Sára fiának tandrámája” című darabokra. A Congress for Jewish Culture havonta kávéházi összejöveteleket szervez, ahol fiatal jiddis zenészek lépnek fel, és olyan vendégeket hívnak, mint Ben Katchor képregényrajzoló, hogy magukhoz vonzzák a fiatal közönséget.

„Mindenki arra törekszik, hogy megnyerje a fiatal nemzedéket – fejtette ki *Shane Baker*, a Congress for Jewish Culture elnöke, színész, aki bár nem zsidó, fellép a Folkspiene és a New Yiddish Rep jiddis produkcióiban. – Korábban azt mondták a családban: beszéljétek jiddisül, hogy a gyerekek ne értsék, ha komoly dologról tárgyaltok vagy veszekedtek! Ma pedig már az a mondás járja: beszéljétek jiddisül, hogy a szüleitek ne értsék, amit mondtok!”

Az Emory Egyetem hallgatói egy szemeszteren keresztül dalok és olvasás segítségével tanulják a jiddis nyelvtant, és a félév végén közönség előtt fellépve adnak számot tudásukról. Az előadás növeli az önbizalmukat és segíti őket abban, hogy kapcsolatot alakítsanak ki idősebb jiddisül beszélőkkel.

„A mostani félévben a tanfolyam valamennyi hallgatója zsidó, de korábban voltak nem zsidó hallgatók is” – fedte fel Udel.

Pápára látogatott Ilan Mor

A szomszédos, Izraelt el nem ismerő államok állandó fenyegetése ellenére mi békében szeretnénk élni. Eddig elért eredményeink többek között a kultúra, a gazdaság területén önmagukért beszélnek.

Egyebek mellett ezeket a gondolatokat fogalmazta meg *Ilan Mor*, Izrael rendkívüli és meghatalmazott nagykövete a Petőfi Asztaltársaság nevű civil közéleti közösség összejövetelén tartott előadásában.

Ilan Mor a Városháza előtt *Áldozó Tamás* polgármester, *Kerecsényi Zoltán*, a Petőfi Asztaltársaság ügyvivője, valamint *Gróber Attila* önkormányzati képviselő, a Petőfi Asztaltársaság másik ügyvivője fogadták.

Ezt követően a város első emberének dolgozószobájában megbeszélést folytatott, majd gyalogosan érkezett a református kollégium elé, ahol *Steinbach József*, az egyházkerület püspöke, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke, illetve *Köntös László*, a Pápai Református Gyűjtemények igazgatója fogadta. A diplomata *Áldozó Tamás* és *Kerecsényi Zoltán* társaságában megtekintette az egyházi kincseket, kézbe vehette a Heidelbergi Káté Huszár Dávid által a városban 1577-ben nyomtatott példányát, a helyi Képzőtársaság Érdemkönyvét, melyben először található Petőfi Sándor Petőfikénti névaláírása. A legmélyebb benyomást azonban – mely előtt a nagykövet hosszasan lenyűgözve állt – egy 18. századi tóratekeres tette.

Ilan Mor nem távozott üres kézzel. A vendégszeretet jeléül *Steinbach József* és *Köntös László* Petőfi Nemzeti Dalának díszkeretbe foglalt angol fordítását – amelyet *William Loew*, vagyis *Löw Vilmos*, *Löw Lipót* fia készített – ajándékozta Izrael magyarországi nagykövetének, aki végül megtekintette a gyűjteményekben őrzött óegyiptomi múmiát is.

A Március 15. térről a termálfürdőbe vitt *Ilan Mor* útja. *Kovács Antal* vezérigazgató vezette végig a fiatal intézményen, bemutatva a legfrissebb fejlesztési eredményeket, kiemelten a nemrég felavatott gyógyászati centrumot.

Ezután a szebb időket látott zsinagógát tekintette meg az Eötvös utcában, ahol a Pápa és Környéke Zsidó Kulturális Hagományörző Egyesület elnöke, *Politzer Sándor* tájékoztatta a monumentális épület történetéről. A diplomata végül fejt hajtott a holokauszt helyi áldozatainak márvány emléktáblája előtt a hajdani izraelita polgári fiúiskola falánál.

A látogatás a Petőfi Asztaltársaság összejövetelén, az Erzsébet ligeti Jókai Mór Művelődési és Szabadidőközpontban folytatódott *Ilan Mor* „Izrael tegnap és ma” címmel tartott előadásával, ahol a megjelentek kérdéseire is szívesen válaszolt.

A nagykövet elmondta, Pápa része annak a körútnak, amelynek során a vidéki Magyarországgal ismerkedik. Lenyűgözte a város, és reményei szerint legközelebb majd több időt is eltölthet itt. Előadásában főként Izrael sajátos közel-keleti helyzetéről, szomszédaival való viszonyáról és béketeremtéséről beszélt.

Búcsúzásként a számára adott fogadáson *Gögös Zoltán* országgyűlési képviselő pohárköszöntőt mondott, majd a Petőfi Asztaltársaság ügyvivői egy külön neki készült, névre szóló, Petőfi Sándor arcképevel díszített üvegpoharat, valamint egy keretezett emléklapot nyújtottak át.

(A Petőfi Asztaltársaság Hírlevele nyomán)

IZRAEL

Már ott is...

Az izraeli törvényhozás betiltaná a náci jelképek használatát, jogvédők a szólásszabadság korlátozásának tartják a tervezetet.

A náci jelképek használatának tervezett betiltása különös helyzetbe hozta az izraeli jogvédő szervezeteket, akik a holokauszt áldozatait éppúgy védelmezik, mint a szólás szabadságát – adta hírlül csütörtökön a *Jerusalem Post* internetes kiadása.

A második világháborút követően évtizedeken keresztül senki nem gondolta volna Izraelben, hogy egyszer szükség lesz a náci jelképek törvényi tiltására. Am az utóbbi időkben egyre több olyan karikatúra jelent meg, amelyen különböző vezetőik vagy a rendőrség tagjai SS-egyenruhában szerepeltek, és elterjedté vált a sárga Dávid-csillag ábrázolása is. Az is előfordult, hogy egy ultraortodox tüntetés résztvevői a haláltáborok egyenruhájába öltöztek kislírukat, azt jelképezve, ahogy a kormány a közösségükkel bánik. Ezek az esetek általában széles körű felháborodást váltottak ki a zsidó államban – olvasható a portálon.

„Sajnálatos módon az elmúlt években azt tapasztaltuk, hogy a náci szimbólumokat sokan olyan cinikus

módon használják, ami sérti a holokausztáldozatok és családtagjaik, illetve sok más izraeli érzelmeit” – fejtette ki *Uri Ariel* jobboldali parlamenti képviselő, a törvényjavaslat betervezője. „A törvény éppen ezért kellőképpen elrettentő hatású lesz” – véli.

Ellenzői ugyanakkor a szólásszabadság újabb korlátozásának tartják a javaslatot. „Ez természetesen nagyon érzékeny téma Izraelben. De a szólásszabadság valódi próbája éppen az, amikor valaki egyesek vagy akár az egész társadalom számára sértő szimbólumokat használ” – fejtette ki *Haggaj Elád*, az izraeli Alampolgári Jogok Egyesületének igazgatója.

A tervezet nemcsak a náciizmussal, a holokauszttal vagy a harmadik birodalommal összefüggésbe hozható szimbólumok ábrázolását vagy viselését tiltaná meg, hanem büntetné magának a náci szónak a használatát is. Azok, akik megszegik a törvényt, akár hat hónap börtönnel és jelentős összegű pénzbüntetéssel is sújthatók lennének a javaslat szerint. Az izraeli parlamentben összesen háromszor kell vitára bocsátani a tervezetet szavazás előtt.

(A mazzihisz.hu nyomán)

200 ÉVE SZÜLETETT
LÖW LIPÓT
egykori pápai, szegedi rabbi, nemzetőr tábori lelkész,
hazájának, felekezetének, a közművelődésnek
és a vallástudományok leghivebb szolgáltója

„ Ne féljétek és ne rettegjétek, mert veletek vagyok az Isten.
Ő nem hagy el titeket s nem marad el tőletek ! ”

/ 1848. július /

Emlékére kiadta: Kerecsényi Zoltán (Pápa)

(EH/MTI)

DEUTSCH GÁBOR

A Logos Kiadó téli ajándéka

Maimonidész tanításai

Kezdjük a könyv ismertetését a hát-lapon olvasható Scheiber Sándor-idezzel: „Maimuni nagy örökségére Magyarországon egyaránt tart számot az ortodox és a haladó zsidóság. Az előbbi Rambannak, az utóbbi Maimonidésznek hódol. Valamikor ellentéteket is felfedeztek a kettő között, de ma már nem lehetséges ez, mert Maimuni harmonikusan tudta egyesíteni a modern világgépet a hagyomány tanításaival.” Azért ragadt meg ez a kötet, mert Maimonidésszel

Jemeni levél rabbi Jákobnak szól, Nátánaél Fajjúmi fiának, az ottani közösség vezetőjének, aki apja halálhírére közölte Maimonidésszel, valamint átvette megüresedett hivatalát is. Az első fejezet csupa udvariasság és együttérzés. De tudtul adja kényszerű vándorlását is. Córdobát, Andalúziát, ahol mostoha lett a zsidók sorsa, és el kellett hagynia. Valószínűleg Marokkóban lett a család ideiglenes menedéket.

Néhány hónapos látogatás következett a Szentföldön, Hebronban, Jeruzsálemben, majd végleg letelepedtek a muszlim Egyiptom akkori fővárosának zsidó városrészében, Fosztátban. Ezek az íráskor választlevelek, melyek részletesen ismertetik szerzőjük mondanivalóját, helyzetjelentését, amely igen szomorú. A muszlim csoportok rivalizálása, az erőszakos térítési szándék „a Megszállott hitére” igen nagy gondot jelentett a jemeni közösségnek (Maimonidész nem mondja ki, de félreérthetetlen, hogy Mohamedre gondol). A levél arabul íródott, de héber betűkkel, így lényegében nemcsak barátjának, hanem az ottani zsidóknak is szól. Kérte is rabbi Jákobot, hogy másolja le, olvassák minél többen, de a veszélyt is érezte, ezért óvatosságot javasolt, hogy illetéktelen kézbe ne kerüljön. „Értessek meg, hogy a miénk régóta isteni vallás, amelyet Mózes, az előtte járó és az őt követő próféták legnagyobbika nyilatkozott minékünk.” Szerinte a Tízparancsolat első két verse az Örökkévaló hangján szólalt meg, a többi Mózes tolmácsolta. A levél további gondolatai nagy műveltségről és felkészültségről tanúskodnak. Erőt kívánt adni a bizonytalankodóknak, hogy el ne tévedjenek. Meggyőző indoklásának bizonyára nem minden mondatával értünk egyet. Ezt a fordító lábjegyzetében is jelzi. De a szenvedések sora erőt adhat az üldözötteknek. „Bár megalázzák, mint a port, amelyet lábbal tapostak, mégis ők emelkednek fel.” Mert eljön az idő, amikor a por eltakarja azt, aki rátaposott. A további levelek a megváltást várók türelmetlenségéről szólnak, mivel a nehéz időkben a misztikum gyakran teret nyer, s azért foglalkoznak csillagászat, szám-misztikaival, mert ki akarják számítani az íráskor alapján a Messiás érkezését, de Maimonidész leinti őket okos érvekkel. Már akkor is feltűntek álmissások. Néhány érdekes történetet olvashatunk erre vonatkozóan olyan emberekről, akik magukat neveztek messiásnak, és olyanokról is, akiket mások tartottak annak, de nem tiltakoztak ellene. Maimonidész befejező soraiban elárulja, hogy rossz előérzettel fogott hozzá a szenvedélyesen megfogalmazott levelek megírásához, de láthatóan a közösség jó közérzete előbbre való volt számára az egyén biztonságánál. „Bölcsseink, a próféták örökösei” biztosították róla, hogy a vallás ügyében tevékeny személyt nem éri szerencsétlenség. Tegyük hozzá majd egy évezreddel később, hogy sajnos érhetik, de övék a mennyek országa és övék az igazság.

Most rátérünk a könyv egy igen fontos témájára, amiről maga a Szentírás keveset közöl: ez a holtak feltámadása. Mindennapi imánk része: „Áldott legyen a Világ Királya, aki feltámasztja a holtakat.” Kérdés: a lelket, vagy a testet is? Maimonidész számba veszi, mire való a test: hogy az ember járjon-keljen, egyen-igyon, szexuális életet éljen. De az imaszíjat is felvegye és imádkozzon. A Talmudra hivatkozik, hogy nem lesz ott étel, ital, csak örök fény. Tehát a lélek támad fel. Az angyaloknak sincsen testük. De akkor jön a kérdés: a lélek halhatatlan? Ha ez igaz, akkor miért kell feltámadni? Maimonidész válasza: a jó lélek halhatatlan, de a bűnöző nem. Miután hosszan értékel, hogy a lélek élvezi az örök fényt, hiszen a test feloszlik, a támadásokra reagálva kijelenti, hogy a test és a lélek egyesítése nem lehetetlen. Aki az ellenkezőjét állítja, az nem hisz a csodákban. Pedig az Írás szerint a bot kí-

gyóvá változott, a tenger kettévált, manna hullott az égből. Ezek csodák. Ha a világ örökkön állna, akkor a csodákban kételkedhetnénk. De a világot az Örökkévaló teremtette, és ez a legnagyobb csoda. Tehát a test és a lélek egyesítése – sorolja részletesen Maimonidész – ugyanilyen csoda. Hogy a test milyen lesz és miből áll majd, az továbbra is kérdés. Erre nagyon hosszú és fontos érvelések után sem kaphatunk választ. A hitágazat azonban igen pontosan leírja ezzel kapcsolatos, meg nem dönthető véleményét: „Teljes hittel hiszek a Messiás eljövételében... mindennap várom az eljövételt. Teljes hittel hiszem, hogy eljön a halottak feltámadása, amikor azt a Teremtő jónak látja.”

Tegyük hozzá, a Talmud más helyen a mandulacsontól ír, amely soha el nem korhad, és a feltámadás ebből indulna ki. A nagyon vallásos temetőben nem takarják be a sírhantot, sőt ha bekerítik, a hátsó oldalát szabadon hagyják, hogy a „Jelre”, a nagy sófár hangjára onnan léphessen ki a feltámadó. Rábám bizonyára ezzel az elmélettel és szokással is tisztában volt. Lehet, hogy ággádának (elbeszélésnek) tekinti, és csak annyit mondana: ez is a bölcséktől való. Vitatkozni lehetne azon megállapításával, hogy hajlamok vagyunk természeti jelenségeket csodának tekinteni, pedig a csodák különleges esetben történnek. De hiszen ő mondja, hogy a teremtés maga az Örökkévaló csodája. Az életben annyi véletlen történik, méghozzá pontosan időzítve, hogy az már nem lehet véletlen. Hát akkor mi ez? Keressük rá a megfelelő szót, és nem jut más eszünkbe, mint: csoda. Maimonidész elképzelése szerint a Messiás eljövetele nem jelent alapvető változásokat a világban. A hívó emberek elismerik az Örökkévalót, ahogy ez az imában is áll, és egy „felszabadult” országban szabadon gyakorolhatjuk a vallásunkat

Maimuni (Rámbám) szobra Spanyolországban

és szolgáljuk a Teremtőt. Ezen álláspont szerint 1948-ban a függetlenség elérésével, majd 1967-ben Jeruzsálem szabadabb válásával messiási lépések történtek. A továbbiakat akkor várhatjuk, ha az ott lakók és a máshol lakók a hitnek megfelelően élnek. Ezt fontos tudni, és nyomatékkal kell hangsúlyozni. Mert a világ sorsa foroghat ezen.

A most megjelent *Értekezések* című könyvet elolvasni, továbbgondolni, esetleg egyes részeivel vitatkozni, a középkorról igaz képet kapni – több mint érdemes. Köszönet illeti a fordítót és a szerkesztőt, valamint a kötet megjelentetésének minden támogatóját.

(Maimonidész: *Értekezések az isteni igazságszágról, üldözöttségéről, megtéréséről és feltámadásról... Budapest, 2011, Logos Kiadó, 215 oldal.*)

a nyolcvanas évek elején a politikai olvadás jeleként megjelent gyönyörű *Májmuni Kódex* lapozgatása során, Scheiber Sándor okos szavainak olvasásakor találkoztam először. Bátor lépése volt ez a Magyar Helikon és a Corvina Könyvkiadónak. Rábámot természetesen ismertem a chéderből, a talmudiskolából; a bizonyos imakönyvekben szereplő *Intelme a fiamnak*, valamint a mindennap elmondott *tizenhárom hitágazat* is rendszeres olvasmányaimmá váltak. Sokszor ismételt magamban az Intelmek egy fontos mondatát: „Szíved az égben, a zemed a földön legyen.” Vezérfonalnak tekintettem e figyelmeztetést. A tizenhárom hitágazat lényegét az életmű tanulmányozása közben értettem meg: támadások, félreértések, félremagyarázások tisztázása érdekében szögezte le hitének alapjait, mindnyájunknak ajánlva.

A Logos Kiadó már eddig is számos könyvet adott ki Maimonidészről és a szerzőtől. Többek közt a nagy műnek tartott *Tévelygők útmutatóját* is az olvasók elé tárták. A legújabb kötet Rábám négy értekezését tartalmazza. A könyv tudományos ismertetésére nem vállalkozhatom, de arra igen, hogy elmondjam, mit jelentett egy átlagolvasónak. Egyszerűen nem tudtam letenni. Ez természetesen a mesteri szerző érdeme, de azért ebben a fordító és a lábjegyzeteket író *Dobos Károly Dánielnek* is fontos része van, valamint az összeállító és szerkesztő *Babits Antal* munkáját is dicsérem.

Mivel a könyv tartalma igen szerteágazó, ezért úgy gondoltuk, két témával foglalkozunk részletesen, az öt fejezetből álló *Jemeni levéllel* és a *Holtak feltámadásáról* írt értekezéssel – hiszen a gazdag mondanivalót úgysem lehet most részletesen elemezni. Olvasás közben a *Megtérés útja* című részben megakadt a szemünk azon öt bűn felsorolásán, amelynek, mint olvassuk, szinte lehetetlen a bűnbocsánat elnyerése. Tanulságul jegyezzésként érdemes ezek felsorolása: 1. Aki több embert egyszerre káromol (általánosít), személy szerint senkit nem sért meg, de a közösséget igen. Jóvátenni nem tudja bűnét, mivel a káromlást többes számban tette. 2. Aki olyan tolvajjal osztozkodik, aki a többiektől lopott, így nem tudja, ki az, akit megkárosított, jóvátételre nincs lehetősége. 3. Aki egy talált tárgyat nem hirdet meg, hogy jogos tulajdonosához jusson. 4. Aki szegényektől és árváktól szerzett zsákmányát élvezi. 5. Aki az ítélet elferdítése végett megvesztegetést fogadott el.

Csak remélni tudjuk, hogy mára aktualitását veszítette ezen felsorolás. A

2012 Wallenberg- emlékév

Az egyik diktatúra ellen küzdött, a másik áldozata lett

Carl Bildt svéd külügyminiszter szerint az Európai Unió egy olyan világitótorony, amelynek fénye elérve a tagállamokon túlra, ösztönzi a demokratikus változásokat, ezért mindenképpen nyitottnak kell maradnia a határain kívüli országok felé.

A tárcavezető a Közép-európai Egyetemen (CEU) az egykori svéd diplomata, Raoul Wallenberg tevékenységéről tartott előadásában azt mondta, a politikusok egyik legfontosabb feladata, hogy országaikat minél szorosabb együttműködésre bírják, társadalmak és gazdaságaik nyitottak legyenek, és sose térhessen vissza az a terror, amely ellen Wallenberg harcolt.

Mint hangsúlyozta, a Szovjetunió összeomlása óta eltelt két évtizedben rengeteg sikert ért el az unió, például csatlakoztak a kelet-közép-európai országok, és az integráció jóval mélyebbé vált. De még sok a teendő, több csatlakozásra váró ország „kopogtat az ajtónkon” – hívta fel a figyelmet.

Carl Bildt Wallenberggel kapcsolatban kiemelte: Svédország büszke az egykori diplomatára, aki a budapesti svéd nagykövetség munkatársaival, magyar segítőivel és más diplomatákkal együtt több tízezer embert mentett meg 1944-ben, de szegyenkezik is, amiért olyan keveset tettek érte, miután a szovjetek letartóztatták és eltűnt. Még mindig nem tudni semmi biztosat arról, mi történt vele, de az kétségtelen tény, hogy nem tettek eleget a megmentéséért – mondta.

Úgy fogalmazott: moszkvai közlés szerint 1947 júliusában halt meg Wallenberg, de Svédország addig nem akarja „becsukni ezt a könyvet”, amíg ki nem derül, mi történt pontosan.

A svéd tárcavezető szerint Wallenberg kivételes diplomata volt, akinek egyetlen küldetése az volt, amikor Budapestre érkezett, hogy annyi embert mentessen meg, amennyit lehetséges. Wallenberg az egyik diktatúra, a nácizmus ellen küzdött, végül a másik, a kommunizmus áldozata lett – mutatott rá. Hozzáfűzte: nem férhet kétség ahhoz, hogy igazi hős volt.

A politikus hangoztatta, Wallenberg tevékenysége az európai értékek melletti kiállás fontosságát erősíti meg. Az egykori diplomata tetteit azt bizonyítja, hogy ember is érhet el valódi változást a legsötétebb időkben is.

A miniszter megjegyezte: Budapesten több emlékmű és szobor is emlékeztet Wallenbergre, de más városokban, például Tel-Avivban és New Yorkban is emléket állítottak neki.

Carl Bildt előadásán mások mellett megjelent az amerikai, a svéd és a lengyel nagykövet.

(Forrás: MTI / STOP)

Az embermentő unokahúga Budapesten

Louise von Dardel a Raoul Wallenberg születésének 100. évfordulójára rendezett emlékvé alkalmából, a Külügyminisztérium meghívására érkezett Budapestre, s egyik díszvendége volt az ünnepi megnyitónak a Nemzeti Múzeumban, ahol a Wallenberg család nevében mondott köszöntőt.

Louise von Dardel unokahúga s az egyik legközelebbi élő rokona Raoul Wallbergnek, aki 1944 tavaszán érkezett Budapestre svéd diplomataként, követségi titkári rangban. Mintegy húsz ezer zsidó embert mentett meg a deportálástól és a szinte biztos haláltól azzal, hogy svéd úti okmányokkal látta el vagy védett házakba menekítette őket.

Louise von Dardel kötetlen baráti beszélgetésen találkozott a Mazsihisz vezetőivel és munkatársaival a Síp utcai székházban. Az eseményen többek között jelen volt *Feldmájer Péter*, a Mazsihisz elnöke, *Zoltai Gusztáv*, a Mazsihisz ügyvezető igazgatója, *Frölich Róbert*, a Dohány utcai zsinagóga főrabijja, *Streit Sándor*, a BZSH elnöke, *Lazarovits Ernő*, a Mazsihisz külügyi vezetője, *Huszár András*, a Mazsihisz Ifjúsági Csoportjának elnöke, *Deák Gábor*, a Mazsihisz vezetőségének tagja, valamint *Bodnár Dániel* és *Sarkadi Sándor* az EMIH és *Vered Glickman* a Szochnut képviselőiben.

A beszélgetésen Zoltai Gusztáv elmondta: megtisztelő és meghatározó ez a találkozás, hiszen ha nem lett volna Raoul Wallenberg, akkor valószínűleg most mi sem ülnénk itt. A magyarországi zsidóság örökre hálás lesz a svéd diplomata emberi nagyságáért, embermentő tevékenységéért.

Feldmájer Péter úgy fogalmazott: Raoul Wallenberg az embermentés szimbolikus alakja. Az ő munkája példaként és indítatásul szolgált más embermentőknek is a második világháború embertelen éveiben.

Louise von Dardel tíz évvel ezelőtt határozta el, hogy a világban járva mindenütt tudatni fogja: a hősök és embermentők a legsötétebb időkben is reményt adnak, érdemeik és emléküik sosem halványul el. Bármikor is mentették embertársaikat, hősiességük időtlen, mert bár nem zsidók voltak, mégis cádként viselkedtek.

(A mazsihisz.hu nyomán)

91 éves Keleti Ágnes, a Nemzet Sportolója

91 éves Keleti Ágnes tornásznő, aki minden idők legeredményesebb magyar női sportolója. Zsidó származása nem csupán pályafutását akadályozta, azokban az időkben az élete is veszélyben forogott, így az 1940-es országos bajnokságon el sem indulhatott. A

sem állhatott fel a dobogó legfelső fokára.

Akkoriban még más volt a női torna, hiszen manapság egy tornásznő húszévesen már kiéregszik a sportágból, Keleti Ágnes pedig 35 évesen nyert négy olimpiai aranyat. Nem is híve a gyereklányok

nyilas korszakban, amikor édesapja Auschwitzban halt meg, kisebb gondja is nagyobb volt a sportnál.

Ő szerencsére túlélte a borzalmat, így alkalma volt minden idők legeredményesebb magyar női sportolójává válnia. Öt olimpiai aranyérem mellé három ezüstöt és két bronzot is begyűjtött. A melbourne-i olimpián négy aranyéremet nyert, s ennyiszer egyazon olimpián rajta kívül még egyetlen magyar sportoló

kínzással való nevelésének, s ezt edzőként is betartotta.

Az 1956-os olimpia után nem tért haza. Előbb Ausztráliában élt, majd Izraelben telepedett le, ahol ő teremtette meg a tornasportot – két évtizedig volt az izraeli női tornászválogatott vezetőedzője. Nem csak nálunk lett a Nemzet Sportolója, Izraelben is beválasztották a Halhatatlanok Csarnokába.

Az 1983-ban Budapesten rendezett világbajnokság idején látogatott újra haza. A kilencvenes évek vége óta kettős állampolgár. Lakást is vásárolt a Belvárosban, s mind több időt tölt itthon. „Egy olimpiai bajnok három élete” címmel jelent meg önéletrajzi kötete, amelyben rendkívüli őszinteséggel tárja fel életútját.

(STOP)

בר מצוה

A Bethlen téren Vájiszlách szombati avatták bár micvává Somos Éva és Rádai András fiát, Dávidot. A templomot családtagok, barátok, valamint más körzetekből érkezett vendégek töltötték meg. Ünnepelesen hívták fel a tórához az ifjút, aki a haftara szövegét és az áldásokat is hibátlanul énekelte. Deutsch Róbert főrabbi köszöntötte tanítványát, megemlítve, hogy testvérének, Tominak is e falak között volt a bár micvája, majd szólt azokról a jogokról és kötelezettségekről, ame-

Blogéria

Gál Juli rovata

Blog 1.

Éppen csak beérem a klubba, amikor az egyik idős hölgy (nevezük Magdának) felcsengetett, majd lassan felbotolt a félemeletre. Inkább késni szokott, mint idő előtt érkezni – érzem, hogy kettesben szeretne beszélni velem.

Áááá, kezdte, az orvos antidepresszánt írt fel ahelyett, hogy segítene volna... mer' olyan egyedül vagyok. A pörgősnek nem nevezhető beszélgetés lényege az volt, hogy nyolcvan-egynéhány évesen haszontalannak érzi magát.

Van-e otthon segítség? Van-e olyan valaki, aki kicsit rád figyel, le kísér a kertbe, elmentek különböző zsidó közösségekbe? – kérdezgettem.

Ja? Tényleeee, olyan van, a Hitközségtől jön – mondta –, és nehezet cipelnem sem kell, mert kapom tőlük a szárazcsomagot is.

Nem vagyok túl jól, azért mentem az orvoshoz, bár a körzetis fel sem néz, amikor bemegyek hozzá, annyira püföli a számítógépet, a szakorvosiba' meg órákig kell ülni – teszi hozzá Magda. Kicsit viccesen, de valóban komolyan rákérdeztem: Még nem jutott eszedbe, hogy kivizgáltasd magad a „mi kórházunkban”, a Szeretettben? Válaszától meghökkenstem: „Miért? Lehet?” Puff... információhiány.

Persze Magdika kapott telefonszámokat, és programlehetőséget is nyomtattam neki.

Nem ő az első, és nem is az egyetlen, aki a maga zárt kis világában (melyet jó szőrt szívesen kinyit) tájékozatlan, nem ismeri azokat a lehetőségeket, melyeket igénybe vehet például épp a Síp utcából... ez a korosztály inkább a kötelességeit, mint a jogait tartja szem előtt. Határozottan jobban szeretnek adni, mint kapni, utóbbit szégyellik is. Mint a korukat, azt, hogy megöregedtek, hajdan volt fürgeségük is elmúlt, hogy az agyondédelgetett gyerekek felnőttként egyre kevesebbet nyitják rájuk az ajtót... az imádott unokák külföldön is elismert sikereivel, szakmai karrierjével, ünnepszámba menő telefoni érdeklődésével dicsekednek... de látszik rajtuk, mennyivel boldogabban mesélnék azt: Ezen a héten is mindnyájan eljöttek... főztem-sütöttem...

Blog 2.

Kétféle embertípus létezik. Aki számítógépezik, és aki majd csak fog. Életkortól függetlenül. Az első csoport aktív elkötelezettje a klaviatúrának, már régen felvett egy sajátos nyelvezetet.

Ez a hatalmas csoport/réteg óhatatlanul is bekapcsolódott vagy be

fog sorolni az egyik legnagyobb internetes világhírtől oldalára, a Fészbukra.

A Fészbuk különféle, gyakorlatilag minden témát érintő információzuhataga elárasztja a böngészőt... és már régen nem arról szól, aminek indult.

Lehet lájkolni a kolléganő unokájának balatoni fotóját, egyik-másik közéleti ember még közéletibb hozzászólásait, vagy akár egy-egy gasztroblogger süteményreceptjeit.

Megtudhatod, hol lesz a MEASZ-nak szimpátiatüntetése, mi újság egyik-másik színház háza táján, hol énekel a Gerendás, és hol zajlik az Élet Menete koncertje.

Van lehetőség felvenni ismerősnek a legmenőbb celebet, a legismertebb politikust... maximum nem fogi a akceptálni. Micsoda csáberő, igaz?

Mennyire és meddig érik be ezzel az emberek? Itt már vannak korosztályi különbségek, hogy elégségesek-e a virtuális ismeretségek, a kulináris étkek pusztá látványa, a közösségi programokról készített fotók, pár szavas ismertetésük stb.

Általában, de nem törvénytörően persze, középkorúaktól felfelé – s erre ékes bizonyíték a zsidósághoz köthető különféle klubok látogatottsága, egy jól sikerült Goldmark termi vagy Spinoza-bemutató – nagyobb értékkel bír s a versenyt fel sem veheti a Fészbukkal az „élőben” tapintható-hallható-látható, a megtapasztalható, azaz a ValóVilág számos eseménye...

Egy sólet illata (fotók és lájk nélkül), egy színházi élmény, majd sorállás a ruhatárnál, összeségük a melletted ülővel: „Nézd, hogy meghízott a Rózi” s egyebek.

Ezeket a perceket-órákat az ember a lelkében lájkolja.

lyek a felnőtté válással járnak a zsidó hagyományokban, végül a Teremtő áldását kérte az ünnepeltre. A kántori teendőket Schwesoff Dávid végezte.

Az imádkozást követően a díszteremben a szülők bőséges kiduson látták vendégül a meghívottakat. Itt az édesapa szavai után Dávid köszönte meg a feléje irányuló szeretetet és törődést. Mázál tov, gratulálunk az egész családnak!

Hacsek és Sajó és statisztika

Hacsek: Gut sábeszek, Sajó!
Sajó: Miért többes számban hívják?

Hacsek: Mert remélem, hogy he-tekig nem találkozunk!

Sajó: Apropos sábesz! Maga most melyik zsinagógába jár?

Hacsek: A Nagyuvarosba!

Sajó: Nem restelli ezt így szemrebbenés nélkül a szemembe mondaní?

Hacsek: ???

Sajó: Nem látta a honlapon a táblázatot? Még csak nem is dobogós! Két budai és a Dózsa az élen! A szerkesztő azonban tudhat valamit, mert a többi már levette a honlapról...

Hacsek: Reggel-este imádkozunk, tanulunk, nem érünk rá lájkolni!

Sajó: Hogyhogy nem érnek rá? Mi a múltkor a Sömajszt lájkoltuk!

Hacsek: Maga tudatlan! Azt lájkolni szokták!

Sajó: Lehet. De miért csodálkozik? Ha a temetőt az Élet házának, a harcos rabbi zsinagógáját a Béke házának hívják, csak én nem téveszthetek???

Zév

SPÁNN GÁBOR

Kár...

Vendégségben jártunk baráti házaszárnánál. Minden nagyon szép és jó volt, igaz, kicsit furcsálltuk a vacsorát, mert köménymaglevés volt pírított kenyérfocikákkal és grízes tésztával. Mit mondjak, a híresen jó szakács feleség telefonja után egész nap böjtöltem, nagy vacsorára számítva, ehelyett várt a meglepetés. Ezt is tudomásul vettem, miután elmondták, hogy retró a divat, és úgy gondolták, egy korosztály vagyunk, egyaránt élvezni fogjuk a nosztalgikus iskolai menzára hajazó vacsorát. Terhessé a dolog csak akkor kezdett válni, amikor a házmestert is fel kellett hívni, hogy segítsen felállni a sky-fotelből, mely a 70-es évek nagy divatja volt, én viszont beleragadtam. Bambitól a füstszűrő nélküli Kossuth cigarettáig mindennel szolgáltak, ami felidézni a múltat. Mindezt azért meséltem el, mert most én is egy kicsit múltidézni fogok.

Zsidó berkekben járja egy mondas: a két világháború között virágzó zsidó vallásgyakorlatnak négy válfaját különböztették meg. Volt az ortodox, a neológ, a status quo és a szegedi. A különbségekre most nem mennek bele, mert ahhoz én ámhóórec vagyok, de a negyedik, a szegedi variáció, megérdemel néhány szót. Azért különböztették meg negyedikként mint vallásáramlatot a szegedit, mert a tekintélyes számú helyi zsidóság szellemi atyja volt a matuzsálemi kort megélt Löw Immanuel. A főrabbi nemcsak saját tervei szerinti új zsinagógát építtetett, de forradalmi módon beavatkozott az imák rendjébe is. Rájött, hogy bizonyos istentiszteleteket rövidíteni kell, rég elfelejtett imákat újra bementett, és még azt is megszabta kántorainak, hogy mit milyen dallamra énekeljenek. Löw Immanuel 1927-től a Magyar Országgyűlés felsőházának tagja, azaz főrend volt. Mint ilyen, természetesen szűkebb pátriájában nagy tiszteletnek örvendett a méltóságos úr. Az magától értetődő volt, hogy nagyobb nemzeti ünnepeken díszvendégként meghívták. Történt, hogy egyszer valamely évfordulón a főispán és a polgármester vacsorát adott, melyre Löw is hivatalos volt. A protokoll már akkor is szabályozott műfaj lévén, úgy döntöttek, hogy az egyházi méltóságok üljenek egymás mellett az asztalnál. A sors úgy hozta, hogy a főrabbi a megyés püspök mellé került. Ismerték egymást, jóban is voltak, így nem esett nehezükre a beszélgetés. A levesnél a püspök megkóstolta a híres szegedi gulyást, és látva, hogy Löw nem nyúl az ételhez, így szólt hozzá: főrabbi úr, isteni ez a leves, miért nem eszik? Köszönöm, nem lehet, nem kóser. Így ment ez a töltött pulykán át a házi rétesig. A püspök minden esetben ajánlotta, a rabbi elutasította, mire a püspök csak annyit mondott: pedig finom, kár. A búcsúpohár után az ajtóban mindenki kezet fogott mindenkivel, és Löw így búcsúzott az eminenciás úrtól: Minden jót kívánok eminenciádnak, és adja át kézsókomat a kedves feleségének. A püspök döbbenet választott: de főrabbi úr, a cölibátus! Nekem nősülni tilos! Mire Löw arcizomrezdülés nélkül válaszolta: pedig finom, kár...

